

Mustafa Kutlu Anlatılarında Gelenek ve Moderniteyi Kuran Alegoriler ve Nesnelere

Allegories and Objects Establishing Tradition and Modernity in Mustafa Kutlu Narratives

İbrahim Halil İNAN*

Öz

Çok boyutlu perspektiflerle oluşturulmuş kurgunun temelinde ve kırılma noktasında belirleyici sembolik özellik taşıyan, gerek duyular arası bağlantı işlevine sahip (karakterlere has, psikolojik) gerekse mistik sosyokültürel yönleriyle nesnelere kurgularda işlevsel kullanımı görülmektedir. Söz konusu nesnelere metinlerde bazen kurguların öznelere kadar kendine yer bulur, karakteristik özelliklere bürünür, çok boyutlu anlamlarla varlık bulduğu noktalarda anlamsal kült etkisini olayların evrimini kurgulama, değiştirme, başlatma, bitirme vb. işlevsel birçok alegori oluşturma noktasında değer kazanır. Nesnelere kültürel, tarihi, dini ve psikolojik fenomenlerin olguları olabilir. Sanatçının perspektifinden elde ettiği görüntüyü esere yansıttığı ve kurgu iskeletini oluşturmada kullandığı onun estetik tercihleri, sosyal ve tarihi fikirleri, bu veriler ışığında benimsemiş olduğu düşünce biçimlerinden yola çıkarak belirlediği söz konusu nesnelere; kurgularında olay zincirini oluşturma aşamasında yardımına başvurduğu ciddi nitelikler taşımaktadır. Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun anlatılarında gelenek ve modernite tercihleri noktasındaki görüşleri ifade edilecektir. Alegorilerinde kullandığı nesnelere kategorize edilerek birbirleriyle kıyaslanacak temsil ettiği değer yargıları, duygular, fikirler ve sembolize ettiği kültürel ve ideolojik unsurlar ele alınarak gelenek ve modernite Mustafa Kutlu'nun fikirleriyle edebi ve sosyolojik perspektiflerde incelenecektir. Çalışmada gelenek sembolü olarak Mustafa Kutlu'nun anlatılarında geçen; ağaç, saka kuşu-küpeçiceği, otobüs (Mavi kuş), yeşil ırmak, haşmetli yeşillik, çiçek denizi, korop, bot ve postal, Zippo marka çakmak ele alınmıştır. Modernite sembolü olarak ise; daktilo, beton blok binalar, yazlıklar, araba, metropol kentler, makine, kimyevi gübre-kimyevi zirai ilaçlar, televizyon, bilgisayar, ceket, pantolon, gömlek, kravat nesnelere işlenmiştir. Sonuç olarak Mustafa Kutlu'nun gelenek ve modernite tercihi, kurgularında ana fikri oluşturmak için kullandığı nesnelere üzerinden izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, Gelenek, Modernite, Nesne, Alegori.

Abstract

The functional use of objects is seen in fictions with both the inter-sensory connection function (characteristic, psychological) and mystical socio-cultural aspects, which have the decisive symbolic feature at the basis and breaking point of the fiction created with multidimensional perspectives. The objects in question sometimes find their place in the texts as much as the subjects of the fictions, take on characteristic features, and at the points where they come into existence with multidimensional meanings, the semantic cult effect can be used by constructing, changing, starting, ending the evolution of events, etc. gains value at the point of creating many functional allegories. Objects can be phenomena of cultural, historical, religious and psychological phenomena. His aesthetic preferences, social and historical ideas, which he reflects on the work from the artist's perspective and uses to create the fictional skeleton; in the light of these data, the objects in question determined by the way of thinking he has adopted; In his fictions, he has serious qualities that he resorted to during the process of creating the chain of events. In this study, Mustafa Kutlu's views on tradition and modernity preferences in her narratives will be expressed. The objects he uses in his allegories will be categorized and compared with each other, the value judgments, emotions, ideas, and the cultural and ideological elements he symbolizes will be

* Bağımsız Araştırmacı Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ih3845242@gmail.com, Orcid: 0009-0007-6668-7609

discussed, and tradition and modernity will be examined in literary and sociological perspectives with Mustafa Kutlu's ideas. In the study, as the symbol of the tradition mentioned in the narratives of Mustafa Kutlu; tree, goldfinch - flower, bus (Blue bird), green river, majestic greenery, sea of flowers, "korop" house, shoes and boots, Zippo brand lighter objects reviewed. As a symbol of modernity; Typewriter, concrete block building, summer house, car, metropolitan, machinery, chemical fertilizer, chemical pesticide, television, computer, jacket, trousers, shirt and tie objects were examined. As a result, Mustafa Kutlu's preference for tradition and modernity is explained through the objects he uses to create the main idea in his fictions.

Keywords: Mustafa Kutlu, Tradition, Modernity, Object, Allegory.

Giriş

Edebiyat, merkezinde insana dair her şeyi barındırmaktadır. Bu sebeple insanın etrafında olan tüm varlıkların edebiyatta yer bulması, edebiyatın başlangıcından itibaren kaçınılmaz olmuştur. *Edebiyat ile nesne bağı modern edebiyata değin oldukça zayıf ve sembolik, modern dönem itibariyle daha güçlü ve somut bir hâl aldığı görülür* (Güngör & Bolat, 2018, s. 12). Başka bir ifadeyle; nesnelere geleneksel düzlemde varlık bulmuş olan kurgularda sembolik, sade, belirli belirsiz, az miktarda duyumsanan, birkaç boyutlu perspektif ve alegorilerle zihinlere sade aktarımı görülürken; modern kurgularda daha ayrıntılı, daha boyutlu ve en ince ayrıntısına kadar okuyucunun tahayyülünde yaratabileceği netlik düzeyinde resmedilmektedir. Mustafa Kutlu anlatılarında gelenek ve modernite kavramları ile özdeş nesne ve alegorileri yazarın okura anlatmak istediği yargıları daha rasyonel biçimde vermek amacıyla kategorize edilerek incelenecektir. Bu incelemeye başlarken edebiyat ve nesne bağı ile nesnelere kurgularda kullanımını örneklerle ifade etmek gerekir.

Dolaşım romanı adı verilen nesnenin anlatıcısı olduğu¹ roman türünde nesnenin başından geçen hikâyelere rastlanmaktadır. Buna ilk örnek olarak; Kemal Ragıp'ın *Bir Liranın Başından Geçenler* romanı gösterilebilir. Para mülkiyetin anahtarıdır. Bu gücü ona birçok insanın onu el üzerinde taşıması, insan varlığının onu her yerde dolaştırması verir. Her çeşit insanda, cepten cebe, elden ele dolaşabilen tek nesnedir. Bu hikâyede bir ihtiyar, kâğıt banknot bir liranın ilk sahibi olur. Para ile ekmek almak ister fakat onu harcamaya kıyamayıp ekmek almaktan vazgeçer. Parayı cebine koyarak eve ekmek yerine harcamaya kıyamadığı bir lirasını götürür. Eve döndüğünde karısı ve çocuklarına paraya verdiği kıymet nedeniyle hesap vermek zorunda kalır. Parayı saklarlar ve paranın dört adet arkadaşı başka paralar da olur. Bu beş arkadaşın saklandığı yeri ailenin kızı bulur. Başkişi olan bir lirayı gizlice alır ve çeşitli zamanlarla cebinde, çorabının arasında, çantasında saklar. Paranın kaybolduğunu fark eden anne evdeki herkesi sorguya çeker. Kız suçu kardeşi Nejat'ın üzerine atar. Baba eve gelir, anne bu kez kaybolan bir lira yüzünden baba ile tartışmaya başlar. O gün evde kayıp bir liradan ötürü tatsızlık yaşanır. Kız bir lirayı saç bakımı sonrası kuaförüne verir. Bir lira; kuaförden balıkçıya, balıkçıdan bir meyhanenin ispirto kokan kasasına, daha sonra eli kanlı çiğerciye geçer. Kâğıt bir liralık banknot; önce kızın ayak kokusu, sonra balıkçının balık kokusu, oradan meyhane kasasının ispirto kokusu ile karşılaştıktan sonra çiğercinin kanlı ellerinden sırlıklam terli cebinde kendini bulur. Kasap onu tramvay biletçisine, tramvay biletçisinden ise bir şirket kasasına, oradan da bir bankaya gider. Sonunda başkişi kâğıt bir lira, binlerce arkadaşının yanında kendini bulur. Bulduğu her ortamdaki sosyal olaylara ve hikâyelere vâkıf olan para, birçok sosyal gözem yapar ve insan hikâyelerine şahit olur. Gözlemleri bankadaki mutemet ve memurlar üzerinden devam eder. Bankada çalışan

¹ Bkz. Nesne anlatıcısı: Uçan Eke, N. (2023). Nesne anlatıcısının klasik Türk edebiyatından postmodern edebiyata serüveni ve bir Aryballos hikâyesi. *Folklor / Edebiyat*, 29 (113), 119-138. <https://dergipark.org.tr/pub/fe/issue/75697/1245067>

insanların hikâyelerine şahit olur. Oradan tefecinin evine, tefeciden amelelere yevmiye olarak dağıtılır. Oradan tekrar birçok insan hikâyesine dâhil olmaya devam eder (Kumsar, 2021, s. 711).

Yalçın Koç, nesnelere edebiyatta soyut ve somut olarak kategorize eder. Bu nesnelere zemin veya kap kavramlarıyla nitelendirebileceğimiz varlığının uzayda yer edinebileceği mekânlar gerekir (Koç, 1995, s. 13). Bir odada ayna olduğunu düşündüğümüzde aynada nesnelere görüntüsünü içeren fotonların mı yoksa karşıda duran üç boyutlu katıların mı gerçekliği noktasında karar vermemiz için muhakeme yeteneğimiz devreye girer. Soyut görüntüyü somut olandan ayırt ederiz. Hesap yapmak üzere kullandığımız makineler veya yazı yazmak için kullandığımız klavyelerimizin ekranlarımıza yansıttığı harf ve rakamlar birer yansıma olarak bu aygıtların bize belli bir zaman sonucunda soyut, yani matematiksel bir dil ile kodlanan sebep-sonuç mantığına dayalı imgeler halinde sunumudur. Aynalar ve bu aygıtlar; muhakeme yeteneğinden yoksun, sadece gerçeği soyut haliyle, programlanmış görevlerini işleterek yansıtmakla yükümlüdür. Ne ayna bir gerçeklik yaratmakta ne klavye ekranda yazı yazmakta ne de hesap makinesi matematik işlemlerini kurgulamaktadır. Soyut gerçeklik ifadesiyle insan ürünü olan bu gerçeklik türümüzün icadı yeni kap, soyut olan nesnelere ve mekânları oluşturan yeni evrendir (Koç, 1995, ss. 13-20). Soyut ve somut nesnelere konusunu Yalçın Koç'un fikirleri ve örnekleri ile mekân ve nesne üzerine izahatlar yapıldıktan sonra roman kurgularında kullanılan bazı örnek nesnelere değinmek gerekir.

Christian Jack'ın romanı Ramses serisi incelendiğinde olayların seyrini değiştiren birtakım nesnelere kullanımını dikkat çeker. Birinci kitapta; Firavun II. Ramses'in babası I. Seti Bedevilerin zehirlediği altın arayıcılarını ziyarete gittiğinde, Bedevilerin kuyuları taşlarla doldurduğunu görürler ve Mısır ordusu kuyularda su bulamaz. Seti cilalı bir akasya dalı ile çölün ortasında bir su kaynağı bularak ordusunu ölümden kurtarır. (Jack, 1999, s. 263). Burada akasya dalı suyun yerini belirleme noktasında Mısır ordusu lehine hizmet etmiş olan bir nesnedir. İkinci kitapta ise; büyücü Ofir'in Ramses'in eşi Nefertari'nin en sevdiği şalı (Jack, 1999, s. 95) ve dördüncü kitapta; İset'den olan oğulları Khâ'nın hiyeroglif fırçasını çaldırarak (Jack, 1999, s. 68) şal ve fırça nesnelere onlara büyü yapması, kraliyet ailesine kurulan tuzaklar için kullanılmış ve olay örgüsünü değiştirmiş nesnelere değinmektedir.

Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Su" adlı kitabına baktığımız zaman ise; Defne'nin Polis Ümit'e aydınlatılması gereken cinayet vakası hakkında verdiği Kutadgu Bilig üzerine şifrelenmiş cümlelerin yazılı olduğu not kâğıtları; cinayetin aydınlanması noktasında asayiş personellerini yönlendirir nitelikte olacaktır (Uzuner, 2012).

Kurgulardaki nesnelere ve kullanım niteliklerine İssı ve Bolat editörlüğündeki çalışmada verilen örneklerden hareketle bakalım. Suç ve Ceza'da Raskolnikov'un rehinci kadının başına vurduğu "balta"sı ve baltanın Rus Edebiyatı terminolojisindeki yeri ilk örnek olarak göze çarpar (İssı & Bolat, 2018, s. 14). Daha sonra Eylül romanında Suat'ın ve Necip'in suçlarının kanıtı "eldiven" kurguyu belirleyen nesnelere kategorisinde yer bulur (İssı & Bolat, 2018, s. 14). Robinson Crusoe'nun yaşadığı adada okurun rahatlıkla tahayyül edebildiği netliğe sahip atmosferde yer bulan çevreden bulduğu ve denizin ona armağanı hırdavatlar ve eski eşyalar nesnelere atmosfer yaratma işlevine örnek olarak görülmektedir (İssı & Bolat, 2018, s. 16). Aziz Nesin'in Koca Topuz adlı hikâyesinde Osmanlı Cumhuriyet güç ilişkilerinden biri yine "topuz"dur (İssı & Bolat, 2018, s. 18). Halit Ziya öykülerinde Yırtık mendil öyküsünde "mendil" kadınla iletişim noktasında erkeğin kullandığı vasıta konumundadır (İssı & Bolat, 2018, s. 27). Çalınmış Bir Eser adlı öyküde sevdiği kadının evleneceğini duyan erkeğin "kadının kendisinde kalan eşyaları"na bakarak pişmanlık duyması ve o eşyaların içerisinde eğrilmiş yüzüğün ise yarım kalmış bir aşk hikâyesini simgelemesi görülmektedir (İssı & Bolat, 2018, s. 27). Solgun Demetler adlı öyküde aldatıldığını düşünen

bir kadının, kocasının cebinden düşen cüzdanında “solmuş bir demet menekşe” bulması üzerine, bulduğu menekşenin aldatılma şüphesinde kesinlik saptamasına öncül olması dolayısıyla psikolojisinde değişimlere sebep olması görülmektedir (Issı & Bolat, 2018, s. 27). İçecek Su adlı öyküde ise; su bulmakta zorlanan bir köyün trajedisindeki temel nesne olması üzerine “içme suyu” göze çarpar (Issı & Bolat, 2018, s. 28). Çay Fincanı adlı öyküde; veremli bir kızın son günlerinde “çay fincanı”ni teselli aracı olarak bir meşgale vasıtası görerek; son vakitlerinin acılarını hafifletmeye çalışması görülmektedir (Issı & Bolat, 2018, s. 28). Pek çok öyküde ve mistik hikâyelerde rastladığımız “elma” kutsal kitapların cennetten kovulma öyküleri başta olmak üzere, Newton’un yerçekimi yasasını keşfinde, Pamuk Prenses masalında, Herakles’in anlatısında, Kızıl Elma idealinde, masalların sonunda gökten düşen üç elma ve Apple marka ürün logolarında sürekli karşılaşmakta olduğumuz kült bir nesne konumundadır (Issı & Bolat, 2018, s. 40).

Edebiyatta nesne kullanımı ve kurguları oluştururken ne tür işlevlere sahip olabileceği hususunda birçok örnek verildikten sonra Mustafa Kutlu anlatılarındaki gelenek ve moderniteyi temsil eden imge ve ifadelerin inceleneceği çalışmamız hakkında bilgi vermek gerekir. Moderniteye dair eleştirisi ile geleneğe olumlu bir perspektif sunan yazar Mustafa Kutlu; Modern ve geleneksel söylemleri itibarıyla bir edebiyatçı hikâyeye yazarı olarak sosyolojik çıkarımlarda bulunur. Hikâyeleri ve anlatılarıyla okuyucusuna modernite yergisi ve gelenek olumlama yapar. Edebiyat ve nesneye dair bu örneklerden yola çıkarak Anadolu’nun kültür ve yaşamı hakkında eserlerinde birçok bilgi ve düşünce barındıran yazar Mustafa Kutlu’nun gelenek ve moderniteye dair söylemleri ve ifadeleri güçlendirmek için kullandığı alegori ve nesnelere kategorize edilecektir. Literatüre kazanımı noktasında yazarın alegori ve nesne seçimleri belirlenecek, okura ifade etmek istediği değer yargıları; sosyoloji ve edebiyat verileri ışığında değerlendirilecektir.

Yöntem

İçerik Analizi

İçerik analizi tekniği; ölçülebilir, nesnel bilgilere erişmek amacıyla evrak, doküman yazılı veya yazılı olmayan kaynaklar gibi pek çok farklı materyali belli kurallar ile analiz etmeyi amaçlayan nitel araştırma yöntemidir (Metin & Ünal, 2022, s. 273). İçerik analizi yazılan metinlerin sistematik, objektif ve genelleyici biçimlerle düzenlenip varılması hedeflenen yargıyı daha rasyonel temellerde oluşturmaya dayalı bir çalışma yöntemidir (Hepkul, 2002, s. 2). Bu çalışmada, Mustafa Kutlu anlatılarında gelenek ve moderniteye dair fikirleri yine onun perspektifinden yola çıkarak, kurguda kullandığı nesnelere üzerinden daha somut ve rasyonel temeller üzerinde netleştirmek ve savunduğu değer yargılarını gelenek ve modernite kutuplarında değerlendirerek tekrardan oluşturmak amaçlanacaktır. Bu amaç doğrultusunda içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Mustafa Kutlu Perspektifinden Gelenek ve Moderniteye Bakış

Gelenek, binlerce yıllık bilgi birikiminin yoğrulmuş nesilden nesile aktarılan kadim uygulamalar ve kültürlerin mayası denilebilen etkileri çoğu zaman barındırmaktadır. Yeniliği ve geçmişten bağımsızlığı reddeden, yeni ve modern kavramlarının karşısında duran, hayatın her alanında siyasi, sosyal, ekonomik fikir ve uygulamalarda dahi teist-kültür hegemonyasını daima hâkim kılan, nesiller boyu değişmeden korunmuş bir öz bilincin kabulü ve yaşatılmasıdır. Toplumda oluşmuş örf ve adetler, sıklıkla tekrarlanıp uygulanan bir kısım ritüel ve tercihler geleneklerin ürünleridir. Gelenek, ataların dünyayı tahayyül ederken seçtikleri yaklaşım ve davranış biçimlerinin daima sonraki nesillere aktararak korunmuş olmasıdır. Gelenek, ataların yaşayış biçimlerini sürdürmek olması bağlamıyla yapılacak tüm uygulamaların ve tutumların da önceden belli olup, tercihler noktasında yoksun olmasını da

beraberinde getirir, gelenek tarafından bireylere tercih seçeneği bırakılmaz. (Tutar, 2012, s. 61). Gelenekler öz kimlik inşası sırasında coğrafyalara has düşünce biçimleri ve akımlarla da desteklenerek modernizmin karşıtı konumda yer alırlar. Bu noktada Anadolu coğrafyasında geleneksel olan öz bilinç ve kimliksel aidiyet konusuna değinmek gerekecektir. Benlik, geçmişten aldığı kültürel birikimle ancak bu birikim temeline geleceğin inşa edilmesi fikrini benimsemiş olan, buldukları coğrafyaya has tarihi örfler ve yaşam tarzları temelinde gelecek inşası yapan bireyler gelenekçi fikirler güdüsünde yaşam kurgularını oluşturur. Ümmetçilik, İslamcılık, Osmanlılık, Milliyetçilik gibi akımlardan etkilenen doğulu düşünce yapısı temeline sahip bireyler batı ve batılılaşma karşıtı düşünceleri barındıran bir kısmı içe dönük muhafazakâr ifadesiyle nitelendirebileceğimiz gelenek temelinde geleceklerinin inşası düşünürler (Aydoğmuş Ördem, 2018, ss. 213-215).

Modernite kavramının kökenine incek olursak; klasik tabiriyle Reform, Rönesans, Fransız İhtilali, coğrafi keşifler, sanayi devrimi gibi dönemlerden bahsetmek gerekir. O dönem küresel konjonktürde vuku bulan yenilik fikirlerini, rasyonaliteyi, akıl ve mantık temelli bilimleri (matematik, kimya, fizik, biyoloji astronomi vs.) bireysel yönetim felsefesine dayalı hayatların merkezine alarak inançlar ve geleneksel otoritelerin baskısını ve insan yaşamına olumsuz etkilerini yok etmek amaçlanır. Yerine daha nesnel ve maddesel unsurların herkesin çıkarına somut bireysel bir yönetimi tayin ederek, sosyoekonomik siyasi perspektiflerde gelişim sürekliliğini temin etme hareketidir. Bu proje ilk etapta geleneksel yönetim yapısına kıyasla elbette ilerlemenin ve gelişimin ilacı olacaktır. Ancak bir süre sonra bu projenin sosyoekonomik noktada tabakalaşma modellerine (kapitalizm) sebebiyet vermesi toplumda iktisadi hiyerarşik dizilimin oluşmasına yol açacaktır. Aydınlanma dönemi bilindiği üzere Voltaire, Rousseau, Kant, Locke, Diderot, Leibniz, Hume ve daha sayılabilecek yazar ve düşünürlerce güçlendirilmiş akıl ve bilim ışığında toplumun özgürlük, ilerleme ve güç kazanma arzuları körüklenmiştir. Ancak sosyoekonomi noktasında herkesin çıkarına olmayacaktır. Bu özgürlükler toplumda iktisadi eşitliği ortadan kaldırarak zengin – fakir arası farkı büyütüp iktisadi rekabeti zenginin lehine, fakirin aleyhine çevirecektir (Önder Erol, 2016, s. 50).

Gelenekten moderniteye kitlesel geçişleri modern kentlere göçler noktasında Bauman'ın fikirlerini Mustafa Kutlu'ya paralelliği nedeniyle inceleyelim. Zygmunt Bauman göçleri üç kategoride inceler: Birinci kategoriye “Egemenliğin bölgeselliği-Kimliğin kökeni-Tarım yetiştiricilik alanı”. İkinci kategoriye “İmparatorun geriye göçü”. Üçüncü kategoriye ise şimdi tam gazla devam eden “Diaspora çağını kuran Emperyalist kolonyal yerleşimler” şeklinde tabir eder (Bauman, 2015, s. 162). Günümüzde yaşanan bu üçüncü safha göçler; yaşam kaynaklarının küreselleşme adı altında yeniden dağıtılması temeliyle çoklu milliyet ve kültüre sahip diasporik kolonilerin üzerinde aidiyet noktasında büyük bir soru işareti yaratır. Bu kolonilerin ortak geçmişi olmadığı ve hangisinin hangisini asimile edebileceği tahminine somut bir dayanak bulunamaz. İngiltere’de Brimingham Hospital Plus’tan Domenico Pagano’nun önderliğinde yapılan araştırmaya göre zengin ve fakir hastaların kalp ameliyatı sonrası hayatta kalma oranları hesaplanıyor ve fakirlerin ölüm oranları zenginlere kıyasla daha fazla çıkıyor (Bauman, 2015, s. 90). Bu örneğe fakirlerin yoksulluğun onlara lütfu denilebilecek şekilde ölüm oranlarındaki yükseklik; modern şehirlerdeki eşitsizliğin nesnel bir örneğini sunuyor. Zygmunt Bauman İsveç ve Japonya’da gelir dağılımları incelendiğinde en zengin ve en fakir 5%’lik kısımların arasında oluşan açığın fazla olmadığını yönetim şekilleri birbirinden farklı dünyadaki en refah iki ülke olduğunun altını çizer ve sosyal sorunun çok az olduğunu belirtir (Bauman, 2015, s. 90). Ancak “*ABD ve İngiltere gibi yeryüzündeki en eşitsiz toplumlarda*” (Bauman, 2015, s. 91). Ülkelerin hapisanedeki insan sayısı çokluğu, akıl hastalığı vakalarının yüksek oranda olması ve obezite sorunu; yüksek refah seviyesine rağmen genç yaşta hamilelik gibi en zenginleri de dâhil olmak üzere her sınıf sosyoekonomik

tabakanın ölüm oranları da çok yüksek çıkmaktadır. ABD, eşitsizlik liginde birinci sırada Japonya en sonda yer alıyor. (Bauman, 2015, s. 91). ABD ve Japonya örnekleri ele alındığında kültürel değerleri ve tarihleri karşılaştırıldıktan sonra Bauman'ın verdiği objektif örnekler, modernitenin getirdiği problemler noktasında Kutlu'yu destekleyici argümanlardır. Bauman'ın kapitalizm ve tüketim toplumu eleştirileri, Mustafa Kutlu'nun kapital modern toplum eleştirileri ile paralellik gösterir. Bauman'ın gelişim açısından Japonya'yı örnek teşkil etmesi de başarılı modernleşme olarak nitelendirilebilir. Bu noktada Mustafa Kutlu'nun modernite hakkında düşüncelerinin temelini erişmek için Anadolu modernleşmesine şehir yaşamında maruz kaldığı ve Anadolu'da modernitenin başkentlerinden olan İstanbul'a eğitim için gittiği çocukluk yaşamına Sabahattin Ali'nin bir hikâyesi ile değinmek gerekecektir.

Mustafa Kutlu'nun İstanbul Güzel Sanatlar akademisine gitmesi ve oranın atmosferinde bir Anadolu çocuğu kimliği ile Batı menşeli modernizmin şaşası ve görkemi karşısında kültürel bir şok yaşaması; Sabahattin Ali'nin Ses hikâyesindeki Sivaslı Ali karakterinin sazı, yanık sesi ve türküleri ile sarışın tenor vokalistin batı tarzı müziği karşısında mahcubiyet duyumsamasına benzer. Anadolu coğrafyasına has bir “öz kültüre mahcup bir edayla dönüş” (Kanter, 2012, s. 76) denilebilecek Güzel Sanatlar Akademisi'ni bırakır, Atatürk Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü tercih eder. Bu tercih hayatında kırılma noktası mahiyetindedir. Yazarlığı noktasında Kutlu'nun edebi kişiliğini oluşturmasında etkileri olan fakülte hocaları, Orhan Okay, Saim Sakaoğlu, Haluk İpekten olarak karşımıza çıkacaktır.

Bir yerde durmak, bir istinada dayanmak, bazı unsurlardan güç almak ve neticede bir “aidiyet” duygusuna ulaşmak ihtiyacındayız (Kutlu, 1995, s. 11). Mustafa Kutlu, yokluğu durumunda insanda ruhsal ve psikolojik eksikliğinin hissedileceği aidiyet duygusuna ulaşma ihtiyacının yarattığı boşluğu, Anadolu kültür mirası ve kendi topraklarının geleneksel manevi inancıyla bireysel fikir evrenine doldurur. Anlatılarında geleneğe verdiği değerin peşi sıra modern toplumdaki insanın geleneğe yer yer ve bazen de sürekli duyumsadığı özlemi dile getirir. İnsan psikolojisindeki aidiyet duygusu boşluğunu, kendi topraklarının öz kültürü, geleneği ve Anadolu yaşam tarzını benimseyip modernite karşısında kültürel mirasını özümsemesi ve özlem duyumsaması, modernizm ve teknoloji ile iç içe olma halinin kasveti ve boğuculuğunu öykülerinde kullandığı nesnelere, metafor ve alegorileriyle ifade eder. Kendini tanımlarken Anadolu'yu en iyi tanıyan gözlemcilerden olup has Anadolu insanı vasfıyla bu topraklardaki insan hikâyelerinin çok iyi seviyede gözlemcisi ve yazıcısı dirayetine sahip olduğuna, röportajlarında da ara ara mütevazı bir üslupla değinir. Kutlu, Anadolu'ya ait olan geleneği benimser ve öykülerinde Anadolu coğrafyasındaki yaşamları irdeler. Anadolu'da sosyal, siyasi, geleneksel, ideolojik ve eğitim yetersizliği sebebiyle süregelen toplumsal inanış adet (kan davası, eğitimde cinsi eşitsizlik vs.) ve düşünce tarzlarını dolaylı hicivlerle dile getirir. Doğru uygulamalara yönlendirmek gayesi taşıyan birçok eserinde okuruna önemli reçeteler ve mesajlar iletmeye çalışır. Anlatılarında tasvirleri, nesnelere, alegorileri Anadolu'nun nesiller boyu süregelen kadim gelenekleri, inançları, yaşamsal gayeleri, mistisizmi ve doğa ile olan bağların modernite ile yok oluşunu anlatır. Kapitalizm temelinde kültürel erozyona uğrama tablosunu çizerken bu alegorileri referans noktası olarak kullanır. İletmek istediği yargıyı bu referans noktaları üzerine kurduğu hikâyelerle okurun zihninde oluşturur. Alegorik, somut, nesnel uzantılar aktarılacak değer yargılarının kurucu öğeleridir.

Bu noktada sosyal kimlik arayışı meselesine değinelim. Aidiyet duygusuna ulaşma ihtiyacı birbirinden farklı da olsa iki ortak paydada benzerlik gösterir. Sosyal kimlik bilinci, sosyal yaşam esnasında kurgulanacak tüm fikirlerin zeminini oluşturur. Bu zemin tesis edilemediği takdirde kişinin zihninde fikir tercihleri noktasında kendisiyle çelişme sorununu

ortaya çıkarır. Çelişkiyi ortadan kaldırmak için güvenilir bir zeminde fikirleri oluşturmak gerekmektedir. Teknolojisinin gelişmesiyle globalleşen, bu globalleşme ile marjinal taleplerde görülen artış ise uluslararası şirketler ve sürekli yaşanan göçler sebebiyle körüklenen aidiyet ihtiyacı yoksunluğunu ortadan kaldıracak olan ilk ve yetkin bilinç; millî kimlik bilinci temelinde sağlanmaktadır. Ancak bu gelişimlerin sonucunda sekteye uğrayan milli özdeşlik sorunu, kültürel muhafaza ihtiyacını doğurmaktadır. Bu muhafazayı sağlamak ise; ülkelerin siyasi-kültürel hamlelerinde aydınların milli bilinç noktasında muhafazası ve yazarların zihinlerde aidiyet duygusuna ilaç olacak millî kimlik bilincini oluşturmasından geçer (Sözen, 2011, s. 155). Aidiyet duygusuna ulaşma ihtiyacı kendi kültürü ve coğrafyası dışında kültür şokuna uğrayan insanların verdiği tepkiler belli bir kültürün temel değerleri güzergâhında toplumsallaşan bireylerin farklı bir kültür ortamına girmeleri durumunda uyum sorunları ile karşılaşması ve kültür şoku yaşamaması kaçınılmazdır. Bu durum yalnızca kırdan kente göçenler için değil kır kültürü ortamına giden kentlilerin de başına gelen durumlardandır. Yabancılaşma olgusunun katlanarak artması, ruhsal sağlık üzerinde büyük etkiler yaratması noktasında şaşılacak bir durum değildir (San, 2011, s. 86).

Mustafa Kutlu Anlatılarında Geleneği Kurgulayan Nesnelere

Mustafa Kutlu'nun anlatıları incelendiğinde; doğum, ölüm, evlilik merasimleri gibi geçiş törenleri, inanışlar, bayramlar, halk müziği, halk oyunları, geleneksel giyim kuşam, halk mutfağına ait öğeler, halk mimarisi, gurbet ve askerlik hikâyeleri, halk hekimliği gibi birçok konuda geleneksel unsurları bulmak mümkündür (Avcı, & Arıcı, 2020, ss. 305-319). Geleneksel düzlemde inceleyeceğimiz nesnelere olarak ağaç, saka kuşu-küpe çiçeği, otobüs (Mavi kuş), yeşil ırmak, haşmetli yeşillik, çiçek denizi, korop, bot ve postal, Zippo marka çakmak nesnelere başka metinlerdeki çağrışımlarına da değinmek üzere seçilmiştir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri; kıssadan hisse çıkarma üzerine kurulu, az sözle çok şey anlatma fikri üzerine binaen; şark hikâyeciliğine benzer bir tarzda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dini fikirleri ve endişeleri üzerine anlatılarında bazı mesajlar verdiği görülür. Kutlu'nun hikâye kahramanlarının iç hesaplaşmaya ve içsel çekişmelere girerek çıkış yolu aradıkları göze çarpar. Kurgularında, moderniteye karşı bir duruş sergiler ve geleneksel olana açılan kapının anahtarını okuyucusuna sunar (Alev, 2022, ss. 852-856).

Bir yerde durmak, bir istinada dayanmak, bazı unsurlardan güç almak ve neticede bir "aidiyet" duygusuna ulaşmak ihtiyacındayız (Kutlu, 1995, s. 11). Kutlu'nun ifade ettiği üzere aidiyet duygusuna ulaşma ihtiyacı onun modernite konusundaki fikirlerini özetler. Geleneksel olana övgüleri ve onu özlem ile dile getirmesi, kurduğu cümlelerde okuyucuya gelenek sevgisini aşlamakta ve geleneksel yaşam tarzlarına sempati oluşturmaktadır.

Saka Kuşu, Küpe Çiçeği

Saka kuşu ve küpe çiçeği hikâyede başkişinin oğlu olan Mustafa'nın annesine duyduğu özlemi anımsaması ve annesiyle babasının bağlılığına atfen anlam yüklediği nesnelere dendir. Saka kuşu ve küpe çiçeği, geleneksel düzlemde geçmişin özlemi perspektifinde ve anlatıcının, çocukluk anılarını hatırladığı nesnelere olarak duyguları üzerinde derin izler bırakmıştır. Geçmişe özlem denilebilecek, annesiyle olan anıları üzerine zihninde geriye dönüşler yaparak olay örgüsünde değişimler yarattığı görülür. Hikâyede geçen bu iki nesne, kurguda anne ve baba özlemi üzerine oluşturulmuştur. Aynı zamanda saka kuşu ve küpe çiçeği, Osman Sınav'ın yönetmenliğini üstlendiği 2012 yılında vizyona giren Uzun Hikâye adlı filmde de Mustafa'nın, annesinin ölümü sonrası hayal âleminde var olmaktadır. Hikâyede anlatıcı karakter olan Mustafa'nın zihninde küpe çiçeği olarak anlam kazanan annesi, babası söz konusu olduğunda saka kuşu olarak sembolize edilmektedir.

Ağaç

Mustafa Kutlu'nun şehir mektuplarında bahsettiği gölgelik alan: *Gölgesinde oturduğumuz "ağaç" yok olup gitmiştir* (Kutlu, 1995, s. 12). Bu ifade geleneksel argümanlar irdelendiğinde, Türk mistisizminde inancı destekleyen nesnelere olan ağaca verilen değer ile bağdaştırılır. Bu nesnenin yer edindiği destanlarda Halk Edebiyatı literatürümüzde ağaç kültü kavramı ile Mustafa Kutlu'nun ifadesi arasında benzerlik vardır. Er Töştük Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz Kağan Destanı, Türeyiş Destanı, Er-Sogotoh Destanı gibi destanlarda ağacın anlatılardaki hatırı sayılır değerine rastlanır. Ağaçların ata ruhları ile iletişim vasıtası olduğu bilinmektedir. İslam öncesi Türkler Şamanizm'de; Yaşam Ağacı motifinde Yeraltı Tanrısı erlik'ten Gök Tanrı'ya uzanan mitolojik simge, beyazperde de ise; ağacın ata ruhları ile iletişim kurma aracı olması mavi Avatarlar filminde olduğu gibi birçok inanç, destan ve senaryo içeriklerinde değer yüklenerek kurguların ortak nesnesi olduğu görülür. Mustafa Kutlu'nun bu ifadesinin somut boyutu olarak güneşin kavurucu sıcaklığının önünde duran engel, bir gölgelik, başka bir ifadeyle serin bir sığınak şeklinde okura doğal olana bir övgü ve oluşturulan atmosferin, geçmiş algısında var ettiği iki farklı olguyu ortaya çıkarır. Bu iki olgu insan anatomisi için doğada var olan kavurucu sıcaklığın kaynağı yakıcı güneş ve ideal serinliktir. Ağacın gölgesi şeklinde zihinde oluşturulan ve ideal serinliğin sağlayıcı faktörünün ağaç gölgesi olması, destanlarımızda ağacın değerini yeniden hatırlatır mahiyettedir (Dağ, 2021, ss. 63-72).

Yeşil ırmak, Çeşme

Baba evi yıkılmış top koşturduğumuz arsaya apartmanalar tünemiş, daha dün lülesinden su içtiğimiz çeşme, yaz günleri girip yüzdüğümüz yeşil ırmak simsiyah bir suya dönüşmüştür (Kutlu, 1995, s. 12). Gezegende biyolojik yaşamın temel kaynaklarından olan su üzerine ifade güçlendirmesi yapılmaktadır. Yaz günleri serinleten ve içilen ifadesiyle biyolojik popülasyonun varlık kaynağı su kirlenmesi türümüzün biyosferdeki eylemlerine atfen petrole ve atıklarla kirlenilen su küreye işaret eder. Bu noktada küresel ısınmaya sebep olarak buzulların erimesine ve dolayısıyla da deniz seviyesinin yükselmesine sebep olmaktayız. Modernitenin gelişi ile oluşan problemde ötürü doğayı kirlen bir unsur olarak ele alınması bir başka zararlı yönüyle denkleme dâhil edilmiş olur. Türk kültüründe suya "ab-ı hayat" tabiri ile sonsuzluğu elde etmek anlamında bir değer yüklenir. Anadolu'nun birçok bölgesinde suya ilişkin inanış varlık sürdürmektedir. Suyu tükürmemek, suya idrar yapmamak, bazı kutsal su birikintilerinin balıklarını yememek; inanıştaki Hz. İbrahim'in ateşe atılma ve ateşin suya dönüşerek İbrahim'i yakmaması ve yanmış ağaç parçalarının balığa dönüşmesi gibi inançların bağlantılı olduğu görülür. Eski Türklerin mezarlarını suya yakın yerlere yapması bunun mukabilinde yeniden dirilişte kolaylık beklentisi umulmaktadır. Kayın ağacının altında hayat suyunun bulunduğu inancı vardır. Su üzerine yemin etmenin geçerliliği, iç sıkıntısı ve derdi suya anlatarak ruhsal ferahın umulması gibi uygulamalarla Eski Türklerden bu yana kültürde suya saygı duyulması, aziz ve kutsal olarak değerlendirilmesi, Mustafa Kutlu'nun ifadelerini destekler (Tozlu, 2021, s. 124).

Haşmetli Yeşillik, Çiçek Denizi, Korop (Rize'nin Güneyce Beldesi)

Bizi Biz Yapan Nedir? Rize'nin Güneyce beldesinden, pek çok Karadenizli gibi onların da köylerinden yüksekte mezarları, daha da yükseklerde yaylaları var. Altmışlı yılların başlarında, ilkyazın tabiata saldırdığı o "haşmetli yeşillik" ve "çiçek denizi" ortasında aile mutad olarak mezraya çıkıyor. Orada barınak olarak kullandıkları bir evleri var. Mahalli tabiriyle "korop" (Kutlu, 1995, s. 56). Mustafa Kutlu'nun bu ifadelerinde bitkinin türünü devridaimi için oluşturduğu çiçeklerden, belki o çiçek denizinin en çalışkan yüzücüsü arılara ve bitki neslinin devamını sağlayan çiçekten ekosistemin tüm canlılarına değin bu alegoriler

yazar tarafından çocukluğunda kendisine anlatılan bir hikâyeyi nakledeırken Şehir Mektuplarında okura betimler. Karadeniz doğasını yansıtan beldelerden Güneyce’de “korop” denilen kır evlerinde yaşayan insanların yaşamlarındaki dingin, huzur dolu uyum ve doğallık ile o beldeye has geleneksel bağ evleri ifade edilir. Haşmetli yeşillik, çiçek denizi ve korop gibi alegorileri mekân kuran nesnelere şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kutlu’nun kullandığı bu mekân alegorileri ve kurduğu bu atmosferle, okuyucunun zihninde geleneksel yaşam alanı görüntüsü çizer.

Kara Toprak

Toprağa Mustafa Kutlu’nun da bahsettiği askerin ifadeleri “*biz bu toprağa vurulmuşuz komutanım, Vatan demişiz bir kere* (Kutlu, 2014, s. 15) üzerine çok güçlü olan folklorik altyapısıyla incelediğimizde destanlarda kültürel altyapı olarak kültürel temeller üzerine ifade inşasına sahip olduğunu görürüz. Uygur Türkleri toprağı “ana” kavramı ile kutsal değerler, anlamlar ve ifadelerle güçlendirerek manevi anlamda yüksek saygı sunar ve bağlılıklarını dile getirirler (Yıldız Altın, 2018, s. 37). Çoğu dünya toplumlarında da toprak, kutsal kabul edilir ve gezegendeki can devamını sağlaması sebebiyle anaç vasıflarla anılır. Bu perspektif ışığında, Uygur Türklerinin toprağı “ana” ve “vatan” şeklinde vasıflandırdıkları görülür. Toprağın Türk inanç sistemindeki yeri oldukça dikkate değer bir şekilde İlahe Umay, çocuklara kadına ve doğuma yakınlığı sebebiyle üreticilik fonksiyonu temelinde toprak ile özdeşleştirilir. Uygur Göç destanında *dağın kut verme* konusu işlenir. Uygurların türeyiş ve göçleriyle alâkalı iki kutsal dağdan bahsedilir. Bunlardan biri olan *kutluk dağ* iyilik ve saadet getirir. Çinliler Türkleri zayıflatmak amacıyla bu dağı yok etmek için uğraşırlar. Bu talihi çalmak için Kutluk dağın büyük kayalarını keserek Çine götürürler. Kutluk Dağ’ın bu kutsal taşlarını kaybeden Türklerin başına kuraklık, fakirlik ve talihsizlik çöreklenir ve göç etmek zorunda kalırlar (Yıldız Altın, 2018, ss. 37-41). Yaratılışın ilk unsuru olarak mitolojide karşımıza çıkan toprağın dostluğu ve varlığa açılan kapı olması özelliği görülmektedir. Günümüz inanç sistemleri ile yaratılış inançları temelinde ilk insan Âdem’in yaratıldığı madde kara topraktır. Yaşam ve ölüm arasındaki zaman diliminde ürünleriyle canlıları besleyen, çoğaltan, büyüten, şifa veren ve insanı yaratıcıya yakınlaştıran nihai olarak ise canlıların toprağa dönüşünde ayırım yapmadan herkesi kabulü ilahi ve kutsal değerler yüklenmesiyle verilen değer ışığında kültürün en önemli sembollerindendir (İlhan, 2022, ss. 253-257).

Biz bu toprağa vurulmuşuz komutanım. Bunun kokusuna, otuna börtü böceğine. Vatan demişiz bir kere. Hani Aşık Veysel söyler ya “benim sadık yarım kara topraktır” diye işte onun gibi bir şey. Zor kazanır az yeriz Allah’a şükrederiz “Kanaat en tükenmez hazine” der. Toprak sevgisini rafa kaldıralı çok oldu. Kanaati bırakıp tüketime koşuverdik. Zenginlik “gönül zenginliği” olmaktan çıktı. Refahın kalkınmanın, makine ve modern teknolojinin sihrine kapıldık. Artık yukarıda anlatılanlara ancak gülüp – geçilir oldu. İyi mi oldu?” (Kutlu, 2014, s. 15). Sakin, huzur dolu atmosfere sahip köylerine askerliği esnasında içini çeke çeke özlem duyan askerin köyünü komutanı merak eder ve gider. Köye gidince komutan; “*Evladım, askerde içini çeke çeke özlediğin köy burası demek. Yahu sen buranın nesini seviyorsun? Çıplak tepeler, susuz dereler, ne ağaç var ne adam var. İnsan burada yokluktan, yalnızlıktan, sıkıntidan patlar be!*” (Kutlu, 2014, s. 15) Sözleri üzerine delikanlının asır devirmiş bir bilge heybetiyle bir avuç toprak avuçlayıp koklaması ve toprağı avucundan boşaltırken ona bağlılığı üzerine ifadeleri hikâyenin kurgu zeminini oluşturur. Refahın, kalkınmanın, makine ve modern teknolojinin sihrine kapılıp zenginlik kavramının içi boş ve sembolik kapitalizm nesnelere niteleyicisi anlamında ifadesiyle gönül zenginliğinin anlamsal boyutta maddeleştirilmesine vurgu yapılır. Gönüllerin tek sevgi odağının madde merkezli modernliğe hevesin bir olguya dönüşmesi ve kanaat gibi en büyük zenginlik unsuru

atfedilen bu kavramın gülünç bir hal aldığı üzerine vurgu yapılır. Kanaat kavramı ile tüketim kavramının gelenek ve modern semboller olarak seçilmiş olması gözden kaçırılmamalıdır.

Kıyafet, Aksesuar-Ruzvelt, Çörçil, Zippo Çakmak

Kutlu'nun Mavi Kuş hikâyesinde bahsettiği bu nesnelere bir şoförün mesleğini icra ederken kuşandığı aksesuar ve kıyafetler olarak, kıyafet seçme özgürlüğü bağlamında geleneksel düzlemde değerlendirdiğimiz şoföre belki de atadan miras özeliğiyle dikkat çeken nesnelere dir. *Şoför Kenan yaz kış bu postalları giyer. O yıllarda Anadolu'da iki tür postal vardır; "Çörçil", burnu yuvarlak derisi sağlam. Baba-oğul-torun giyse eskimez olanına "Ruzvelt" derlerdi. Kenan'ınki Ruzvelt. O devirde bir çift Ruzvelt postallara sahip olmak, "Zippo çakmak" taşımak kadar forslu bir şeydi* (Kutlu, 2002, s. 21). Şoför Kenan'ın giydiği çizme üzerine geçmişte baba, oğul, torun giyse eskimeyecek derecede sağlam kaliteli olan iki tür çizmeden bahsedilerek geçmişte gayet popüler olan bu nesnelere hikâyede okuyucuya bir şoförün forsunu ve giyimindeki kaliteyi vurgulamak üzere gelenekten kalma bir karakter kuşamı yaratılarak anlatılmaktadır. Zippo çakmak, rüzgârdan etkilenmeyerek yanışına devam eden, özellikle hava kuvvetlerinin kullanımı için tercih edilen cinsten kaliteli ve sağlam olmasından ötürü ona sahip olmanın da ayrı bir ağırlığa sahip olmayı da beraberinde sahibine kazandırır. Gelenekte yer tutmuş Ruzvelt, Çörçil ve Zippo çakmanın o günlerde bir erkek için havalı ve kaliteli aksesuarlar sayıldığı görülür. Bu nesnelere bireysel giyim kuşam özgürlüklerinin kısıtlanması noktasında henüz modernitenin reformuna uğramamıştır. Şoförlük mesleği referans alındığında geleneksel toplumda giyim tek tip takım elbise tarzına indirgenmemiş tamamen özgür seçim hakkı tanınmıştır. Atadan, dededen miras kıyafetlerin dahi kullanılabilmesi noktasında bu nesnelere temelinde gelenekselde modernite aksine özgürlüğün yer aldığı vurgusu görülmektedir.

Mustafa Kutlu Anlatılarında Moderniteyi Kuran Alegori ve Nesnelere

Moderniteyi kuran nesnelere olarak ise; daktilo, beton blok binalar, yazlıklar, araba, metropol kentler, makine, kimyasal gübre- kimyasal zirai ilaçlar, televizyon, bilgisayar, ceket, pantolon, gömlek, kravat değerlendirilecektir. Modernleşme ile gözlemleri sonucu hikâyeleriyle verdiği mesajlarda Kutlu; insanın özünden uzaklaşması, toplumsal bağların yok olması, ahlaki zedelenmeler, toplumsal yozlaşma gibi problemlerin oluşum süreçlerine ışık tutar. Yitirilen geleneksel değerlerin ardından kimliksel aidiyet sorunlarına değinerek değer yitimi sonucunda oluşacak toplumsal krizler hakkında hali hazırda yaşananlar temelinden öngörülerde bulunur. Tinsel psikolojik disiplinler ile tespit ettiği toplumsal yaralara ilaç olma gayesiyle neden-sonuç bağlantıları kurarak toplumda yeterince aydınlatılmamış olan bu problemlere ışık tutar. Her serzenişinde modernitenin kapital sistemle yaşamları çoraklaştırdığının altını çizer (Şimşek, 2021, s. 285).

Mustafa Kutlu realist bir hikâyecidir. Toplumcu gerçekçi yazarlar çizgisinden giden Kutlu, toplumu anlatılarına gözlemleri sonucu realist çizgisini devam ettirerek yansıtır. Hikâyelerinde geleneksel yaşamdan yeni koparılan bir takım kentli insanların, psikolojik ve zihinsel bunalımlarla ara ara baş etmek durumunda kaldığı görülmektedir. Kutlu, hikâyelerinde köyün ve kırsal mekânların yüzyıllık değerleri içeren tarihi perspektiflerle bakıldığında yüce mekânlar, kentleri ise bir *yabancılaşma yurdu* olarak değerlendirdiği görülür. Kutlu, kırsaldan kente olan göçün insanların psikolojik durumlarından kimliksel bunalımlarına, aidiyet eksikliklerinden kentlilerin de şehir yaşamından bunalarak yaşadığı içsel sıkıntıları irdeler (Doğan, 2020, ss. 233-236).

Aslolan ayna camının ardına sürülen sırda. O sır olmasa kendimizi adi bir cam karşısında bulacağız ve hiçbir şey göremeyeceğiz. Sır bize bir kapı aralıyor. İşte diyor, sen busun. Ama insan sadece kaştan, gözden, gövdeden mi ibaret? Ayna dediğin taşı toprağı evi

sokağı da gösteriyor. Mühim olan bu vücudun içini görebilmek, kalbin aynasında ne var ona ulaşabilmek (Kutlu, 2002, s. 15). Mavi Kuş hikâyesinde senaryodaki tüm oyuncuların tren istasyonuna ulaştığını ancak amaç olarak modernizme ulaşmanın, yönetmenin denklem hatası bağlamıyla senaryo sonunda yaşanan kurgu ve gerçeğin kesişmesi noktasında öyküyü hüsrarla bitirmesi, modernizme ulaşmanın toplumun tüm kesimlerinin denkleme dâhil edilmesi gerektiğini vurgular biçimde kaleme aldığı bir hikâye olup; amaç olduğu taktirde modernizmin, gerçek mutluluğu ve huzuru getirmediğinin altını çizer ve bir önceki örnekte olduğu gibi ayna motifini kullanır.

Modern olan ve somut temeller üzerine inşa edilmiş madde ve materyalizm temelli perspektif ve fikirlere spiritüel bir yaklaşım benimseyen yazar, görünenin ardında ebedi ve mutlak duran görünmeyen varlığa, kalbin aynası ifadesiyle işaret ettiği maddesel uzaydan enerji âlemine yalnızca hisler ve duyuyla algılanabilen tinsel temellere sahip argümanlar ortaya koymaktadır. Tinsel bir ifadeyle ruh ve madde bağından hareketle tüm mülkiyetlerin sahibi yaratıcıya ulaşmak ve hissetmek noktasında okuyucusuna dolaylı bir materyalizm yergisi ile tinsel serzenişlerde bulunur. Yazar kurgusunu oluşturduktan sonra okuyup yorumlamak okuyucuya kalır. Mavi Kuş adlı hikâyede otobüs Anadolu'yu ve yolcular toplumunda her kesimden vatandaşı temsil etmektedir. Hedeflenen menzil tren istasyonuna yani modernizme ulaşıldığında iki kan davalı köylünün gelip tüm senaryoyu mahvetmeleri toplumun tüm fertlerini eksiksiz modernite yolculuğu denklemine dâhil etmek gerektiğini vurgular. Bu tür denklem hataları yapılmaya çalışılan tüm kurguyu gerçeğin acı tokadıyla altüst etmektedir. Kutlu bu denklem hatasını yönetmenin hesap hatası ve dikkatsizliği olarak nitelendirmektedir.

Daktilo

Uzun Hikâye eseri kurgusu perspektifiyle; toplumda modernitenin geleneğe baskılarına direnç gösterenlerin temsili olan başkışı Ali, dönemin yönetimine muhalif ideolojilere merak salmış ve sosyalist yazarları okumuş, çevresine de bu fikirleri aksettirmesi sebebinden kaynaklı olumsuz tepkiler toplamıştır. Sömürü sistemine toplumun isyanı ve başkaldırısını sembolize eden hak, adalet ve hukuk üstünlüğü reddi noktasında devreye giren bu karakter; düşüncelerinden ötürü kurgu boyunca yerleştiği bölgelerde uzun süre ikâmet ettirilmemiştir. Kapital çarklarda acı çeken yoksulların hak arayıcısı niteliği taşıdığından birçok kez mekân değiştirmeye zorlanarak çalkantılı bir yaşam sürmüştür. Önemli kamu makamlarında görevini kötüye kullanan etkin kişilerin onu kendilerine itaat ettirmeye zorlamasına direnci, sabrı ve yeri geldiğinde aldığı intikamı ile herkese hakkını teslim etmesi ona bir nevi hak savunucu özellikler yüklemiştir. Anadolu'nun 1970'li yıllarına ışık tutan hikâye yoksullara acımayan, yazarlara sansür uygulandığı, sömürü sisteminde köleliği kabul edenlerin hayatta kalmalarına yetecek kadar mutlu olduğu bu atmosferde bu karakter, halkın sevdiği haksızlığın ve sömürünün karşısında yer alma özelliklerine sahip bir cesur yazar kimliğiyle başkışı konumuna yerleştirilir. Bunun üzerine modernitenin ya da batılılaşmanın Anadolu'da yanlış uygulanarak ideolojik çatışmalar getirmesi ve halkı sömürmeye yol açma tehlikesine sebebiyet vermesi noktasında Mustafa Kutlu kurguda moderniteyi geleneğin üzerine getirilme aşamasında yapılan hatalara, zulümlere ve ihmellere ışık tutarak Anadolu'dan bir örnek kesit okuyucusuna kurgular. Mustafa Kutlu'nun Uzun Hikâye adlı eseri için 2012 yılında Osman Sınav yönetmenliğinde senaryolaştırılıp beyazperdeye aynı isimle Uzun Hikâye'nin aktarımı yapılmıştır. Filmde modernizmin getirisi serbest piyasa ekonomisi yani kapitalizmin simgesi olarak başkışı Ali'nin kapitalizmden aldığı daktilonun "L" harfini yazmaması, yazarlara sansür ile özgür basın engellenmesi ve yazarlara getirilen kısıtlamaların örneği olarak modernizmin basın özgürlüğünü kısıtlaması bağlamında daktilo, hikâye kurucu nesne olarak işlenmiştir. Kurguda başkışıye daktilo; "Ali, Lenin, sosyalist"

kelimelerini yazamamak üzerine kapitalizm tarafından verilir. Ali'nin isminin sadece iki harfini yazabilmesi, adını merkep sesi olarak yazabilecek olmasından ötürü kapital sistemde kapitalizm efendilerinin halkı merkep konumunda kullanmasına atfen anlam kazanmaktadır.

Metropol Şehirler-Beton Blok Apartmanlar, Araba, Yazlık

Oysa artık yüzlerce dairelik sitelerimizde, "beton blok apartmanlarımızda" birbirimizi ne görebiliyor ne tanıyabiliyoruz. Sadece "arabalarımızın" markalarını biliyor "yazlıklarımızın" adresini hatırlayabiliyoruz (Kutlu, 1995, s. 18). Mustafa Kutlu modernitenin getirisi arabalar, yazlıklar, apartmanlar ve insanın metropol şehirlerde kalabalığın içinde yalnızlık çekmesi gibi paradokslara atıfta bulunarak bu mekânları ruhsal anlamda kasvetli, kapalı-dar mekânlar olarak değerlendirmektedir. Yazar kendini ait hissettiği yerlerin yapay yaşam alanları olmaması sebebiyle bu şehirlere olumlu manalar yükleyemez ve ait olmadığı bu mekânlar ona boğucu gelir. Ruhunu sıkı, içini daraltan modernitenin eserleri bu yapay beton şehirlerde özünü Anadolu topraklarının temiz havasını, yeşilliklerini, çiçek denizini, ırmağını, bereketli kara toprağını bulmak mümkün olmadığından organik ekolojiden ve doğal olan hayattan tamamen yalıtılmış beton blok apartmanlara bu tarz yerleşim alanlarına hapsedilmiş insan yaşamlarına eleştirisi görülmektedir. Woolf ve Bennet'in kentler hakkında bireyselleşip içe dönük sosyal psikoloji üzerine olumsuz kapalı dar mekânlar nitelmesi ile modernite eleştirisi yaparken toplumun sınıfsal farklarının belirleyiciliği üzerine etkisini vurgularlar. Bennet ve Woolf modernite eleştirisini yaparken mekân olarak Mustafa Kutlu'da olduğu gibi kentleri seçer. Romanlarında kapitalizmin ve kent hayatlarının politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel sebepler gibi zoraki nedenlerden ortaya çıkması üzerine kent oluşumlarının artmasına vurgu yaparlar. Bireyin ekonomik ve kültürel farklar dolayısıyla bireyselleşme toplumdaki soyutlanma ya da iktidara yakın (kilise, parlamento binası, üniversiteler vb.) mekânlarda tek tipleşmesi üzerine bireylerin farklılaşmalarına yol açan etmenler vurgulanarak toplumda bireylerin paraları olduğu sürece var olabildikleri, maddi kazancın kimlik ve aidiyet ilişkisinde belirleyici olmaya başladığı dönemler eleştirilir (Karabulut, 2018, s. 452).

Kutlu'nun fikirleri bağlamında bugün, gezegeni sadece kendi türümüzün dört duvardan ibaret evine çevirme çabamız ile kendi hayal evrenimizde kurguladığımız biyolojik ve fiziki realitelerden uzak habitatlarımızda yaşarken bir şeylerin eksikliğini hissederek kendimizi ansızın doğanın tokadını yerken buluyoruz. Tıpkı ebeveyninin sözünü dinlemeyip başını belaya sokmuş bir çocuğun pişmanlığına benzer bir durumda duyumsadığımız hüznle doğaya dönüp özür dilemeye ve suçumuzu örtbas etmeye çalışıyoruz. Merakımızı gidermek amacıyla her türlü deneyi etik kurallarını acımasızca çiğneyerek doğanın üzerinde uyguluyoruz. Toprağın bitkisel ve biyolojik organizmalarını istediğimiz gibi kullanabilme özgürlüğümüz, havayı, suyu, toprağı hesapsız kitapsız kirletişimiz; kendi neslimize yaptığımızdan daha da acımasızını doğadaki diğer türlere yapıp nesillerini yok edişimiz; bilimle alâkasız bir vahşete yol açıyor. Ekosistemin dengesini altüst edip pişmanlık duyumsamak yerine türümüzün de doğanın bir parçası olduğunu unutuyoruz. Bilim adı altında doğayı katledişimiz bizi bir makine yapmaya yetmiyor. Doğanın ürünü bir tür olmaktan ileri gidemiyoruz. Neticesinde doğaya, doğal olana, özümüze muhtaç pişman canlılar olarak ağaca, toprağa, yeşilliklere, çiçek denizlerine, temiz havaya, temiz sulara, kuş seslerine, tertemiz ve ilaçsız organik gıdaya özlem duyumsuyoruz. Atalarının köyüne dönen insanlar olmaya başlıyoruz. Son yıllarda belgesel kanallarında doğaya tekrar dönüş temalı Anadolu belgeselleri² karşısında büyük depremlerin de ardından belki de çoğumuz finansal varlıklarımızı toprağa çevirmeyi, yatırım tercihlerimizi topraktan yana kullanmayı düşünerek

²Bkz. Ulak, Şehirlerden Uzakta, Anadolu'da Yaşam, İkimizden Üçümüz, Geleneği Yaşatmak, Anadolu'nun Mirası.

iktisadi kurgumuzu bu yönde tasarlıyoruz. Şehirlerin cazibeli konforuna ve kazancına aldanıp ruhen ve bedenen sağlığını bozduğumuza pişman oluyoruz. Bitkileri kimya laboratuvarlarımızda ürettiğimiz kimyasal ilaç ve gübrelerle kendi estetik kalıplarımıza uyarlamaya çalışıyoruz. O bitkilerin binlerce hatta milyonlarca yıllık evrimini hiçe sayarak hesabımızı üç beş yüzyıllık mı yapıyoruz yoksa tüm evreleri ve etmenleri hesaba katıyor muyuz? Gelişmiş ülke nitelemesi ile ayak uydurmaya çalıştığımız ülkelerin yaşam alanları acaba bizimki gibi sadece beton blok mu? Yoksa doğa ile çok daha barışık ve iç içe mi? Japonya bizim gibi depremlerle yıkılıp tabut olacak binalar mı yapıyor yoksa dokuz ve üzeri depremlere dahi tamamen dirençli şehirler mi? Bilinçsiz gelişimimiz bazen kitlesel kayıplarımıza sebep olmaktadır. Bilim ışığında aydınlanmak yerine bilimi kendimize uyarlamayı tercih ediyoruz. Sonucuna sadece ağlamakla yetiniyor bir türlü ders çıkarıp yaşam alanı kurgumuzu deprem için güvenli hale uyarlayamıyoruz.

Kimyasal Zirai İlaçlar ve Kimyasal Gübreler

Sanayi devrimi gibi yenilik ve reformlar sonrası türün nüfusunda meydana gelen artışlar ile nüfus patlaması yaşanmış olması ve bu ani nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan yüksek oranda gıda-besin ihtiyacı, ilkel tarım yöntemleri ile karşılanamayarak sentetik (ilaç, hormon, vitamin, kimyasal gübre) verim artırıcılar kullanılmaya başlanmıştır. Tarımdaki bu yüksek verim uygulamaları Yeşil Devrim olarak anılmıştır (Nur ve ark. 2016, s. 4). Bu verim artırıcı Yeşil Devrim canlı sağlığını tehdit etmeye başlayınca kirletici, sentetik koruyucu ve verim artırıcı ürünlere çözüm yolu arayışına gidilmiştir. Varılan gelişmeler verim artışının korunarak organik tarıma geçiş şartlarıyla sağlanmalıydı. Ekolojik tarım, sürdürülebilir biyoçeşitlilik, toprak verimliliğini artırıcı pestisitler gibi yöntemler ile yüksek verimli organik tarım hamleleri gelişmiş ülkelerce devreye alınmaya başlar (Nur ve ark. 2016, s. 4).

Kutlu Yeşil devrimi tanımlarken insan, toprak ve diğer canlıların sağlığı ve ekosistemdeki dengenin bozulması ve çözüm arayışına gidilmesi üzerine yaşanan olaylar hakkında gözlemlerini şu sözleriyle dile getirir: *Kırk Katır ile Kırk Satır. Modernizmin getirdiği "kimyasal zirai ilaçlar" ve "kimyasal gübreler" ile toprak ve insan sağlığının bozulması. Bu zehirden insanlar, hayvanlar, bitkiler de nasibini aldı, hastalıklar arttı, bazı türler yok oldu toprak çöle döndü. Derken bu hengamenin ötesinde kalan "redciler" küçük ölçekli de olsa geleneksel tarıma dönüp organik üretim yapmaya başladılar* (Kutlu, 2014, s. 32). Ekolojide milyonlarca yıllık evrimsel birikime balta vuran kimyasal gübre ve ilaçlar bitkisel ve biyolojik canlı çeşitliğini tehdit etmektedir. Buna çözüm önerisi olarak kimyasal değil de bitkisel ve biyolojik maddelerden oluşturulan gübreler ve ilaçlar kullanılabilir. Ülkemizde kullanımının henüz çok yaygın olduğunu söyleyemeyeceğimiz ekosisteme zararsız biyolojik ve bitkisel malzemelerden oluşturulan mineral yardımıyla hiçbir şekilde kimyasal içermeyen ekosisteme zararlı olmayacak biyopestisitlerin kullanımı ile kimyasal gübre ve ilaçların kullanımı ortadan kaldırılabilir. (Kılıç, 2019, s. 26)

Makine -Televizyon, Bilgisayar (Kitlesel Yönetim-Kitle İletişim)

Modern nesnelere manipülasyona uygun ve kitle yönetimine en işlevsel getirileri olması sebebiyle üzerinde en çok duracağımız makineleşme ve kitle iletişim araçları konusunu Mustafa Kutlu fikirlerine bazı noktalarda paralelliği açısından Frankfurt Okulu üyeleri ile Bauman'ın da kitabında dile getirdiği Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır? Başlıklı sorunsallar ve paradokslara yol açmış olabileceği gerçekler doğrultusunda Bauman ve Frankfurt Okulu ışığında perspektifler oluşturarak inceleyeceğiz.

Makine zafer üstüne zafer kazanıyordu. Bu bayrama bigane kalmak zordu. Bilim her şeye çare bulacaktı. Telaş etmeyin. 19. asır bilimcilerin dünyayı cennete çevirecekleri iddiası. Ta ki I. Dünya Savaşı yaşanıncaya kadar. Anlaşıldı ki o bilimin, o makinelerin, o buluşların

gayesi dünyayı cennete çevirmek değil aksine cehenneme çevirmekmiş. Medeni ülkeler bu dönemde birbirlerini yediler. Tuhaftır birbirlerini yerken Afrika'ya yamyam diyorlardı (Kutlu, 2014, s. 19). Makinelerin ve teknik gelişimlerin gerisinde durmak başarı ve ilerlemenin karşısında direnmektir. Ancak makineler insanı beslese de hayatın her alanında insanın yardımına koşsa da insanı güdük bırakan, bedenler ve zihinlerin yetkinlik ve işlevlerini köreltebilen bir etkiye sahiptir (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 61). Bazen toplum içerisinde öznenin yerine geçer ve insanın gerekliliğini ortadan kaldırır, yer kürede insanı fazlalık canlı konumuna getirebilir. İnsanların iş ve hatta yaşam haklarını ihlal edebilir. Mekanik biçimlere evrilerek öz bilince yabancılaşmış bir düşünce sistemi yarattığı insanlarda barışçıl yaşam paydaşları olma özelliklerini yok eder. Makinelerin çalışmaları için gereken iş gücünün asgari biçimde karşılanması istihdam ihtiyacı ve süreleri toplumun efendileri tarafından belirlenir. Onların buyruklarına hizmet edecek istihdam kitleleri yaratılır. Bunların dışında kalan gereksiz insanlar efendiler tarafından belirlenen sistemin köleleri ve muhafızları olacak biçimde sürekli değişim ve eğitime tabi tutulurlar. İşsizler ordusu damgası altında besleneceklerdir (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 61). Bu efendiler sisteminin insanlar üzerinde artması doğanın tahakkümünden korumaya yönelik bu sistemin güçlenmesindeki anlamsızlık makineleşmiş insan aklının yozlaşmış tarafını açığa vurur. Bu koşulların değişmezliği daha de pekişir. *Chaplin'in Hitler üzerine filminin sonunda dalgalanan başaklar, o sırada duyulmakta olan anti-faşist özgürlük konuşmasını boşa çıkarır. Bu başaklar, Ufa'nın kamptaki günlerini yaz rüzgârında filme aldığı Alman kızın uzun sarı saçlarına benzer* (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 198). Egemen efendiler tarafından doğa, iyileşme imkânı kalmamış topluma çevrilip fahiş yalanlarla satılır. Bulutların havada süzülmesi, ağaçların yeşil, gökyüzünün mavi olduğu imgesel güvenceler benzin istasyonu ve fabrika bacalarının reklam panolarından yansıtılır. Çarklar ve makine parçaları olabildiğince parlak görünmelidir ki ağaç ve gökyüzü ruhu taşıyor görünsün (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 198). Bir burjuvazi oluşturmuş efendiler; *çalışmanın ayıp olmadığını topluma yayıyordu ki başkalarının emeğini ele geçirmenin rasyonel bir yolu bulunsun* (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 230). Bu efendiler sivil kıyafete bürünerek işçilerin arasına karıştılar. Fabrikatörler ticaret erbabı bankerler gibi bu kitleyi kullanarak riske girmekten korkmadan kârı cebe atıyorken bir anda hırsız durdurun! diye nağralar atılır. *Bu nağraların sorumlusu günah keçisi Yahudiler işaret edilir* (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 230). Fabrikatörler işçiyi denetler, işçi ise gerçek karnesini eline geçen parayla ne alabileceğini gördüğünde elde eder. *İnsan türü kimilerinin ileri sürdüğü gibi beyni aşırı büyümeden kaynaklı bozuk ve tesadüfi bir oluşum değildir. İnsan zekâsı gezegende düzgün bir uygarlık oluşturacak kadar sağlamdır* (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 295). Makineyi ve kimyasal örgütleyebilme yetisi tıpkı ayının dişleri ve yılanın zehri kadar aynı işleve hizmet ediyor hatta daha etkilidir. İnsan doğadaki diğer türleri öylesine kuruttu ki büyük yırtıcılar etobur büyük sürüngenler de dahil herhalde şimdiye dek bu kadarını yapamamıştır. *Yalnızca hayatta kalan düzenbaz güç haklıdır. Ama bu gücün kendisi yalnızca doğadır; modern endüstri toplumunun tüm o usta işi makineleri, kendisini parçalayan doğadan başka bir şey değildir. Artık bu çelişkiyi ifade edecek hiçbir ortam kalmamıştır. Bu çelişki içinde sanatın, düşüncenin ve olumsuzluğun yitip gittiği dünyanın inatçı ciddiyetiyle birlikte tamamlanır* (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 337). Kadınların özgürlüğü silahlı kuvvetler bünyesinde görev almalarına kadar eşitliği nasıl temin ettiyse, toplumun liberalizm sayesinde kapitalizm karşısında durarak ekonomik özgürlüğü elde etmesi paylaşımın eşit olarak temin edilmesini sağlayacaktır. Toplumda kapitalizmin yok ettiği ancak liberalizm ile kurulacak olan tüm fertler için finansal özgürlük, kapital sisteme nazaran gelişimi daha hızlı bir ivmeye, refahı ise daha üst boyutlara taşıyacaktır (Adorno & Horkheimer, 2014, s. 295).

Dünya'nın hâkimleri, modern teknolojiyi ellerinde bulunduranlar; "Nazar etme ne olur çalış senin de olur." diyorlar. Kan ve gözyaşı üzerine bina edilmiş bu bilim ve teknoloji, insanlığa kan ve gözyaşından başka bir şey vermedi, veremez (Kutlu, 2014, s. 47). Kapital döngüde yer alan modern insan bencil, hırslı, kibirli ve acımasızdır. Rekabetçi yapısı onu imrenme, açgözlülük ve kıskançlık gibi duygularla daima daha fazlası için güdülemektedir (Akkol, 2019, s. 52).

Uçan Yazı: Modern teknolojiye düşman olduğumu herkes (kaç kişi acaba) biliyor. Hayatı zehir ve zindan eden budur bize, yok yok sakın aklınıza top tüfek bomba falan gelmesin. Onlar depolarda duruyor ara sıra kullanılıyor, alınıp-satılıyor. Benim en tehlikeli bulduklarım "televizyon", "bilgisayar", ve "otomobil" (unutmayın bizim aletleri değil aletlerin bizi yönettiği ciddi ciddi tartışılan bir meseledir.) İnsanlar toprakları terk edip şehirlere doluştu. Sanayi çağı bilgi çağı falan başladı. Sonunda kapitalizm kazandı. Ona şu mahut modern teknoloji yardım etti (Kutlu, 2014, s. 46). Mustafa Kutlu'nun bu çıkarımına paralel olarak Zygmunt Bauman cep telefonunun mahremiyeti yok etmesi ve tek tuşla tüm insanların birbiri emrinde olacağı konusunda Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup Adlı kitabındaki 9. Mektupta mahremiyeti teknolojinin ihlali konusu hakkındaki argümanlarını açıklar. Mahremiyetin tuhaf maceraları 3 mektubunda Bauman cep telefonu icadı ile insanların her an birbirinin emrine amade olma durumlarını zaman mekân fark etmeksizin müsaitlik durumunun sürekli olduğu ve telefonun açılmaması durumunda: ihmalkârlık, itaatsizlik, ayıp ve çirkince davranış, baştan savma, kayıtsızlık ve kötü niyet göstergesi gibi olguları işaret edebileceğini dile getirir. Cep telefonunun sürekli müsait olma ihtimalini sağlayan teknik icat olduğuna vurgu yapar. Televizyon, bilgiyi okuyarak elde etmekten uzaklaştıran ve insanın hayal evrenindeki negatif etkisi noktasında yegâne nesnelere başında geldiğine değinmek gerekir. Mustafa Kutlu'nun başlığı Uçan Yazı olarak belirlemesi; söz uçar yazı kalır atasözünü anımsatır nitelikte olup kapitalizm sayesinde yazının da sadece ekranda olması, kalıcı bilgi edindiğimiz kâğıtlar üzerinden okuduğumuz kitap okuma aktivitesinin de kalmadığı ekran yazılarının söz gibi uçtuğu vurgusu yapılmaktadır. 2. Mektubu olan Kalabalık Yalnızlık başlığıyla anlattığı dijital dünyada aynı anda binlerce kişi ile etkileşim halinde olmanın mümkün olacağı sosyal medya hesaplarında zaman mekân fark etmeksizin tek başına bir kişinin binlerce milyonlarca insan ile kalabalığa dâhil olması üzerinde durulur (Bauman, 2015, s. 39). Kapital sistemin en işlevsel manipülasyon ve algı yönetimi araçlarından televizyonun zararlarına gelecek olursak özellikle gençleri sorumluluklarından alıkoyduğunu göreceğiz. Televizyonun gençler üzerinde oluşturduğu etkiye bakıldığında depresyona ve Fransa, ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde işlenen cinayet oranlarının artmasında etkili olduğu görülür. Etiği ve geleneksel değerleri yok eden popüler kültür ürünü gençler üzerinde aşırı materyalist düşünce tarzını egemen kılarak toplumsal yaşama ket vurmak ve psikososyal sorunları başlatmak için bir anahtar vaziyetine dönüşmüştür (Varol, 2011, s. 122). Tekelleştirilmiş kitle iletişim araçları radyo televizyon gibi tek taraflı ileti organları toplumun kültürü ve değer yargılarını ortak belirteçten yönetme konumunda yeri geldiğinde manipülasyon aracı olma potansiyelini içeren veya toplumsal yatıştırma yapabilme gücüne sahip olabilmektedir. Toplum ahlâkını yönetebilen bu araçlar Hollywood filmleri ile kültürel perspektiflerde insanların estetik zevklerini ve zihinlerini kontrol mekanizmaları oluşturabilmektedir. Aile yapısını yok etme tehdidi ve yeni nesli şiddet içerikli bilgisayar oyunları ile suça meylettiren müziklerin kullanıldığı zihin gelişimini engellemek adına birtakım algoritmaların içine çeken oluşumların tehditleri göz ardı edilmemelidir. Bu tür algoritmalar toplumsal ideolojileri yıkarak yeni ideolojiler yaratıp topluma bu yeni ideolojileri benimsetme gücüne erişebilmektedirler. Kitleli ileti araçları kitle yönetimi için kapital sistemlerin siyasi ve ekonomi güçleri için toplum yönetimi hususunda vazgeçilmez araçlar konumuna erişmiştir (Ceylan, 2019, ss. 37-40).

Fabrika-Ceket, Pantolon, Frenk Gömleği, Kravat

Kıyafetin kalitesi, rengi, şekli, eski veya yeni olması vs. gibi özellikler nasıl ki onu kuşanan insanların hayatları, karakteristik kimlikleri, ekonomik güçleri, estetik zevkleri vs. hakkında birçok bilgiyi ele verdiği gibi toplumsal anlamda genel kabul görmüş ve benimsenmiş ideolojileri de yansıtır. Kıyafet sadece kumaş parçası değil toplumda tarih boyu benimsenmiş fikri tarzı, değerleri ve ideolojileri yansıttığı kimlikli bir görüntü dilidir. Kıyafetlerin hiyerarşik toplumsal katmanların belirlenmesinden mesleki sınıfların, üniversite birliklerinin, ruhban sınıfın belirlenmesine kadar ifade ettiği anlamlar ve sınıfsal belirleyicilik boyutları vardır (Ülgen, 2012, s. 477).

Tek Tip: Her ne kadar zaman zaman rengini ve biçimini değiştirse de dünyada erkeklerin giyimi tek tip olmuştur. Ceket, pantolon, Frenk gömleği, kravat, Batı medeniyeti sadece teknoloji, hukuk, sosyal hayat bakımından değil, kendi dışındaki medeniyetleri yeme-içme, kılık-kıyafet ve hayat tarzı açısından da kendine benzetti. Bu oluşumun temelinde fabrika vardır. "Fabrika" seri üretim (Kutlu, 2014, s. 109). Mustafa Kutlu, fabrikalarda çalışan tüm işçilerin kıyafetlerinin tek tipe indirgenmesine ve resmiyet mecburiyetiyle fabrikanın işleyen çarklarında kalıplara ve kurallara mahkûm, duygu ve hislerden yoksun adeta makine parçası gibi kullanılıyor olmalarına dikkat çeker. Yapılan eleştiride giyim kuşamlarından yola çıkarak ifadeye başlanmış ve tek tip bireyler oluşturularak kapital sistemde kişisel estetik, zevk ve tercihlerden yosun bırakılmış işçi veya beyaz yaka hayatlarına ışık tutar. Hayatını idame ettirebilmek uğruna ömrünün büyük bölümünü fabrika köşelerinde harcamak zorunda kalan insanların modern dünyada modern köle konumunda günlerinin nasıl geçtiğinin farkında dahi olmadıkları bir yaşam döngüsü içerisinde yalnızca zengin patronlarının sömürsü altındaki bir alegorisi mahiyetinde ceket, pantolon, frenk gömleği ve kravat nesnelere kullanılır. Kapital çarkların istihdam ihtiyacını karşılarken, işçilere yapılan giyim kuşam dayatmalarını örnek göstererek Batı medeniyetinin kapital üretim araçları sitemlerine eleştiri getirilir. Kapitalizmdeki tüketim çılgınlığının toplumda oluşturduğu fabrikasyon besin üretimi konusuna da değinilir; söz konusu hazır gıdalar ve kimyasal koruyucuların sağlık üzerindeki etkisine işaret edilerek, modernitenin zararlı yönlerine vurgular yapılır, modernitenin olumsuz etkileri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılır.

Sosyal ve Kapital ideolojilerin oluşturduğu sorunlar konusuna kısaca değinmek gerekirse; Çarlık Rusya'nın dağılması ve ekonomik anlamda süper güç konumunda olan ülkelere bakıldığında sosyalizmin finansal gelişim noktasında kapitalizm ile yarışmadığı görülmektedir. Kapitalizmin ise ekonomik anlamda en iyi aile ve bireylerin süper insan, geliştirilmiş beyin vb. projelerle ani sıçramalar yaparak geri kalan insan topluluklarının üzerinde mutlak hâkimiyet kurarak insani değerlerden yoksun nüfus politikaları veya sömürüye elverişli bir zemine imkân tanınmasını beraberinde getirecektir.

Sonuç

Mavi Kuş adlı hikâyede; şoförün giyimi ve aksesuar tercihi bağlamında Ruzvelt, Çörçil, Zippo çakmak gibi nesnelere, mesleği sebebiyle işçilerin kıyafet mecburiyetleri gibi dayatmaları içermeyen bir nebze de olsa başına buyruk tercih hakkını elde edebilmesine Kenan'ın geleneksel bir mesleği tercih etmesi olanak tanır. Şoför Kenan'ın giyiminde sorunlara sebep olmayan Çörçil, Ruzvelt, Zippo çakmak gibi giyim kuşam malzemesi ve aksesuarlar, daha modern sektörler olan seri üretim temelli fabrikalar gibi kurumsal işler; işçinin değil de işverenin belirlediği klasik ceket, pantolon, gömlek ve kravat gibi tek tip ve kati kurallar egemenliğinde dayatıldığı görülmektedir. Giyim kuşam tercihlerinin geleneksel ve modern yaşamlarda, kıyafet özgürlükleri bağlamındaki bu nesnelere; söz konusu bu iki kavramın temsili niteliğindedir. Şehir mektuplarında geleneksel yaşam alanları haşmetli

yeşillik ve çiçek denizi gibi atmosfer yaratma işlevine sahip nesnelere geleneğin sunduğu organik yaşam alanlarıdır. Ancak modernite ile Metropol kentler ve beton blok apartmanlar; bireyin kalabalık şehirlerde dört duvar içerisindeki yalnızlığını vurgulaması noktasında karşıt değer olarak zıt mekânların gelenek ve modern kutuplarını temsilen birbirlerine tezat olarak konumlandırılıp alegoride kurgulanmasının birer örneğidir. Ancak bu geleneksel yaşam alanlarında dahi zirai ilaçlar ve kimyasal gübreler; ekosistem dengesini altüst etmektedir. Fabrikaların atıklarıyla kirletilip soluyan sentezleyen ve suda yaşayan canlıları zehirleyen hava ve su kürenin cevabı niteliğinde asit yağmurları ve iklimsel bozulmalar görülür. Su canlılarının zehirlenerek nesillerinin tehdit edilmesi üzerine, iklimlerdeki bu bozulmanın küresel ısınmanın tetikleme ve buzulların erimesinden kaynaklı karasal gezegen yüzeyinin su küre tarafından baskılanması; türümüzün modern yaşamının eseridir. Modernite, ilerleme ve güçlenmenin yanı sıra ekosistemde felaketleri de beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde modern yaşamda lüks yazlıklar pahalı arabalar, paranın gücü, heybeti ve şaşası mülkiyetine sahip bireylerin hayatını kendileri değil de televizyon, telefon, bilgisayar gibi aygıtlar yönetir. Dışarıdan bakıldığında her saniyesinin üst düzey huzur ve mutluluğu içeren yaşamlar gibi düşünülen ancak; modern şehirlerde yaşayan insanların bu devrinde bir raddeden sonra bünyelerinin esir olup doğal yaşam için can atıkları görülür. Haşmetli yeşilliklerde, tertemiz ırmaklarda, Karadeniz'in Güneyce beldesinde korop adı verilen küçük barınak kulübe tarzı evlerdeki yaşamlara dahi imrenme durumuna gelecek kadar teknoloji ve metropol kentlerin kapalı-basık atmosferlerinde esir hayatı yaşamak durumunda kalan insanların mevcut durumu modernitenin getirdiği sorunsallardandır.

Modernitenin gücü ve gelişimi getirdiğini ancak huzur ve mutluluk noktasında sosyal anlamda yetersiz kaldığı ve ekosisteme de ciddi zararlar verdiği görülür. Kutlu'nun gelenek ve modernite noktasında yapacağı tercihi yansıtan beyazperdeye de uyarlanmış Uzun Hikâye' de yer alan modern kapital yönetim sisteminin başkışıye armağanı daktilo verildiği kişiyi köleleştirmesini temsilen başkışı ismi olan Ali'nin l harfini yazamayarak merkep sesine atıfta bulunulması ile filmin senaryosundaki kapitalizm eleştirisi göze çarpar. Kapital düzenin efendileri dışındaki insanları indirgediği konum ve karşıtı niteliğinde konumlandırılacak baba ocağı ifadesiyle sembolize edilebilen anne ve baba özlemi ile birbirlerine bağlılığı, sarsılmaz güvenin mayası olması itibarıyla sadakat imgelerine uyandırır. Bununla birlikte yer yer daktilo sesi ile saka kuşu sesinin çarpışması, başkışının kapitalizme verdiği reaksiyonu da simgeler. Annesini temsilen küpe çiçeği babasını temsilen saka kuşu nesnelere modern nesnenin tam anlamıyla karşıtı geleneksel nesnelere.

Mustafa Kutlu'nun geleneksel ve modern yaşama dair kullandığı tasvirler ve mekânlar arasında yaptığı tercih ile geleneğin ve geçmişin özlemi perspektifinde modernizmi simgeleyen mekânları kapalı-dar olarak nitelendirmesi ve modern nesnelere sürekli olumsuz yönlerine vurgu yaparak eleştirmesini görüyoruz. Geleneksel olanı tasavvurunda süsleyerek övgüyle dile getirmesi; gelenek ve modernite çatışmasında geleneği tercihinin somut kanıtıdır.

Kaynakça

- Adorno, W. T. & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği* (Çev. N. Ünler & E. Ö. Karadoğan). Kabcacı Yayınları.
- Akkol, M. L. (2019). Kitle endüstrisi ve kitle kültürü kavramlarının Frankfurt Okulu düşüncesi üzerinden analizi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 49-64
- Alev, K. (2022). Mustafa Kutlu'nun Nur hikâyesinde modern paradigmanın karşısında bir kimlik inşasına yönelik değerler. *Çukurova Üniversitesi Türköloji Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 851-874.

- Avcı, M. & Arıcı, A. F. (2020). Millî kimliğin inşasında geleneğin rolü: Mustafa Kutlu örneği. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 305-321.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2018). Modernite kültürü ve Türk modernleşmesi. *Sosyoloji Notları*, 2(2), 210-221.
- Hepkul, A. (2002). Bir sosyal bilim araştırma yöntemi olarak içerik analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-12.
- Balkız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve eleştirel teori: sosyolojik pozitivistimin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, (12), 0-0.
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup* (Çev. P. Sıral). Habitus Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?* (Çev. H. Keser). Ayrıntı Yayınları.
- Ceylan, D. (2019). Frankfurt Okulu'nun "Kültür Endüstrisi" eleştirisi bağlamında kitle iletişim araçları. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (14), 30-
- Dağ, Ü. (2021) Türk ve İskandinav mitolojisinde ağaç sembolizmi. *Millî Folklor*, 17(132).
- Doğan, S. (2020). Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde kentli insan olmak. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 124, 233-236.
- Issı, A. C. & Bolat, T. (2018). *Hikâye kuran nesnelere*. Hece Yayıncılık.
- İlhan, C. (2022). İmgesel açılımlarla Âşık Veysel'in Kara Toprak şiirine mitsel bir bakış açısı. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 248-260.
- Jacq, C. (1999). *Ramses: Işığın oğlu*. (çev. R. Yalt). Remzi Kitabevi.
- Jacq, C. (1999). *Ramses: Milyonlarca yılın tapınağı*. (çev. R. Yalt). Remzi Kitabevi.
- Jacq, C. (1999). *Ramses: Ebu Simbel'in kraliçesi*. (çev. R. Yalt). Remzi Kitabevi
- Kanter, M. F. (2012). Gönül İşi'ni Gönülden Okumak, *Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (462), 76.
- Karabulut, D. (2018). Modernite ve mekân ilişkisinin Virginia Woolf ve Arnold Bennett üzerinden okunuşu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(1), 440-446.
- Kılıç, E. (2019). Erzincan tarımında kimyasal pestisit yerine ikame edilebilecek biyopestisitler. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 8(3), 14-28.
- Koç, Y. (1995). Mekân ve Nesne. *Felsefe arşivi*, (arşiv yayın tarihi: 2013). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iufad/issue/1308/15433>
- Kumsar, İ. A. (2021). Nesne anlatıcılar ve edebiyatımızdan bir örnek: bir liranın başından geçenler. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 698-719.
- Kutlu, M. (1995). *Şehir mektupları*. Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2000). *Uzun hikâye*. Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2002). *Mavi kuş*. Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2014). *Vatan yahut internet*. Dergâh Yayınları.
- Nur, G., Deveci, H., Kırpık, M. A., Nur, Ö., Bağrıaçık, N. & Yıldız, Y. (2016). Sürdürülebilir üretim yaklaşımı: Ekolojik Tarım. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 3-8.

- Metin, O. & Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve Sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, AÜSBD Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Özel sayısı*, 273-294.
- Önder Erol, P. (2016). Modernite projesinin kökenleri, dinamikleri ve sonu. *Sosyoloji Dergisi*, (33), 49-66.
- Sözen, E. (2011). Modernite ev kültürel kimlik. *Istanbul Journal Of Sociological Studies*, 0(25), 153-160.
- San, C. (2011). Kentleşememenin nedeni olarak yabancılaşma ve anomie. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 6(12), 85-89.
- Şimşek, Y. (2021). Mustafa Kutlu'nun Chef hikâyesinde yozlaşma ve değer yitimi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, (15 [Güz 2021]), 282-302.
- Tozlu, N. (2021). Su kültürünün akarsu-göl bağlamında erzincan halk inanışlarına yansımaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 122-158. Doi:10.46790/erzisosbil.823540.
- Tutar, H. (2012). Modernite ve gelenek ikileminde kimlik tasavvurları. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(1), 56-69.
- Uçan Eke, N. (2023). Nesne anlatıcının klasik Türk edebiyatından postmodern edebiyata serüveni ve bir Aryballos hikâyesi. *Folklor / Edebiyat*, 29(113), 119-138.
- Uzuner, B. (2012). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su*. Everest Yayınları.
- Ülgen, P. (2012). A general overview to the clothing culture in the late medieval Europe. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(2), 465-484.
- Varol, S. (2011). Frankfurt Okulu'ndan postmodernizme televizyona dair eleştirel perspektifler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(1).
- Yıldız Altın, K. (2018). Uygur Türklerinin inanç ve uygulamalarında toprak. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (11), 36-48.

Expanded Summary

In this study, the author Mustafa Kutlu will be examined in terms of literature and sociology in the context of objects and allegories she uses in her narratives, and her thoughts and preferences on the concepts of modernity and tradition will be emphasized. In literature, objects can have qualities that can contain emotions and ideological, mystical, religious, emotional, national values and many other meanings and connotations in the context of the message to be given as much as the subjects. The object takes place in fictions since the early days of literature. It has functions such as identifying the breaking points in the fiction that the writers will tell about the values, experiences, teachings and suggestions that they have created and adopted in their minds. These objects and allegories, which can be included in the fiction with the author's life-long observations, starting and ending the story, creating an atmosphere and many more, can be as indispensable as the characters. Mustafa Kutlu records the traditions and stories of Anatolian culture with the works he gave to Turkish literature. Mustafa Kutlu states that he is among the writers who observed the Anatolian people best. The author describes himself as a writer who knows the Anatolian culture and the ideas of the

Anatolian people and can predict their reactions to life very well. He was born in the provincial lands of Anatolia and came to Istanbul Fine Arts Academy. However, he does not want to continue this academy. He returns to Anatolia and starts studying at the Faculty of Letters. He will be successful in this training and will find himself embarking on his adventure of writing after this training. The ideas of a writer who was born in the country and came to study at the Fine Arts Academy in the most modern cities of Anatolia and decided to return to the country and become a literary man after being disappointed, were intriguing. The idea of which objects and allegories he used to express his thoughts for tradition and modern life in his works and which side he would take when he had to choose a side was the reason that led me to investigate this subject with curiosity. We took a look at his writings on tradition and modernity where we can find his criticisms. For tradition; we evaluated objects such as trees, goldfinch, flower, green river, majestic greenery, korop, boots, zippo brand lighters. For modernity; We tried to map his allegory of tradition and modernity through the objects of typewriter, concrete apartments, summer houses, automobiles, metropolitan cities, machinery, chemical fertilizers and chemical drugs, television, computer, jacket, trousers, shirt and tie. As a result, we have determined that his modernism will cause consequences that cause great disasters for people with negative expressions, and that he has the thought that the ancient tradition will be the key to livable lives. The fact that he keeps his spiritually based ideas at the center of his life, of course, has a great impact on this thought. From this point of view, we made some up-to-date conclusions in the conclusion part, and we came to the conclusion that there is some truth to it. Apart from having a very pessimistic attitude about modernity, we can say that he obtained quite logical conclusions. Mustafa Kutlu is a great and valuable Anatolian writer and cultural person with a unique heart in terms of being an observer and author for the ancient traditions of Anatolia and the culture of ancestral heritage. His analysis of social problems in Anatolia and his handling of important messages in his work called Long Story is admirable enough to make films. In his story "Blue Bird", he constructs the bus used for the transition to modernity with the symbols of people from all professions and classes of Anatolia, and the idea he proposes by ending the fiction with the sharpness of the emphasis of reality is guiding in that it points out that we should consider all elements in the future equation of our country. We understand that we have made some mistakes that the consequences would be disastrous if we acted with the wrong motives, and we respect his negative ideas for modernity. The adaptation of his successful works such as Uzun Hikaye and Kurtar Beni to the cinema is an indicator of his success in editing.

In this article, we tried to explain why he was on the traditionalist side and stayed away from modernity, and it was aimed to reach a more concrete and objective conclusion by categorizing the objects in his narratives.